

Končni paleolitik iz Poljšiške cerkve pri Poljšici

Mitja BRODAR

Izvleček

Avtor daje temeljno poročilo o izkopavanju (1965-1968) v jami Poljšiška cerkev pri Poljšici v bližini Bleda. Stratigrafija ni dokončno raziskana, saj je izkopavanje zajelo le zgornje sedimente do globine treh metrov. Jama leži v območju poldenitve in njena posebnost je morenska plast (zadnje poldenitve) med avtohtonimi plastmi. Kulturna plast je mlajša od morene, njena natančna starost v poznem glacialu pa ni ugotovljena. Odkrita kamena industrija pripada koncu paleolitika, vendar je malo verjetno, da gre že za začetek prehoda v mezolitik.

Na Poljšiško cerkev pri Poljšici v bližini Bleda je opozoril kolega S. Jesse, ki je našel v literaturi opombo o najdbi kamenega orodja v njej. Gre za vodnik R. Badjura (1930), v katerem na strani 146 piše: "... po cesti pod pečoviti hrib z velikimi skalnimi lopami, ki jih narod imenuje Poglejska cerkev." V opombi 2 še dodaja: "V tej glacialni izdolbini nad Poljščico so našli svojčas več umetno zaostrenih, obrušeni kamencev iz kremenca, ki so jih prazgodovinski prebivalci teh duplin v kamenu dobi rabili za konice na strelnih pišcah i.dr. orodje". Kje naj bi bile navedene najdbe, danes ne ve nihče več. V stari Avstriji se je Poljšica (pri Badjuri Poljščica) imenovala po nemško "Poglschütz". Od tod izhaja ime Poglejska cerkev, ki ga uporablja Badjura. Ko smo leta 1965 spraševali za ime, so se razmere že precej spremenile. Ime Poglejska cerkev je bilo še v rabi, vendar je že prevladovalo ime Poljšiška cerkev po slovenskem imenu vasi.

Vas Poljšica je nad Bledom oziroma Rečico. Iz Poljšice vodi ozka cesta ob hribu proti jugozahodu, se potem ostro zasuče proti severozahodu in gre preko doline v Zgornje Gorje. Prav nad

Abstract

The author offers a detailed report about the excavations (1965-1968) in the cave of Poljšiška cerkev near Poljšica in the vicinity of Bled. The stratigraphy has not been researched in a final form, as the excavation encompassed only the upper sediments to a depth of three meters. The cave lies in a formerly glacial region and a special feature is a moraine layer (from the last ice age) among the autochthonic strata. The cultural stratum is later than the moraine layer, but its exact age in the late Glacial has not been established. The discovered stone industry belongs to the end of the Paleolithic, although it is little likely that it could also continue to the transition to the Mesolithic.

Sl. 1: Poljšiška cerkev. Pogled na jamo iz doline.
Abb. 1: Poljšiška cerkev. Blick auf die Höhle vom Tal.

ovinkom so skalne stene, v katerih je velika odprtina Poljšiške cerkve. Lepo obokan 22,5 metra širok vhod se iz doline dobro vidi (sl. 1). Odprt je skoraj proti severu, saj znaša odklon proti zahodu le 20 stopinj. Od kapa do zadnje stene je na površini jamskih tal 16 metrov. Izkopavanja so pokazala, da se stena z globino naglo odmika. V globini dveh metrov znaša odmik že več kot me-

Sl. 2: Poljšiška cerkev. Pogled iz jame na dolino in Zgornje Gorje. V ozadju Mežakla.

Abb. 2: Poljšiška cerkev. Blick von der Höhle ins Tal und auf Zgornje Gorje. Im Hintergrund die Mežakla.

ter. Dolžina 18 metrov je več kot zadostna, da lahko govorimo o jami. Vendarle je vtis drugačen. Zaradi velike širine in višine vhodnega oboka daje vtis velikega abrija. Tla so popolnoma ravna z neznatnim padcem proti zadnji steni. Od domačinov smo izvedeli, da prebivalci Poljšice jamo včasih uporabijo za kakšno prireditev oziroma veselico.

Ravno jamsko dno se približno pod kapom prevesi v pobočje, ki je že na prvi pogled strmejšje, kakor navadno pri drugih jamah. Dobre štiri metre nižje pobočje spet preide v več metrov široko ravno polico. Polica se v vzhodnem delu in v sredi prevesi v pobočje, ki gre do doline. V zahodnem delu pa se teren še enkrat dvigne in šele potem spusti v dolino. Taka situacija gotovo ni nastala naravno, ampak je moral biti na delu človek. Od domačinov se tega dela nihče ne spominja. Po izjavi nekega starca (82 let) se je v njegovi mladosti še videl zid v pobočju nad polico, toda glede na izjave drugih mu ni preveč verjeti. Cela situacija kaže na to, da je bila jama utrjena in da je šlo za neke vrste jamski grad. Kakor pri mnogih jamah je tudi pred Poljšiško cerkvijo nastal holocenski nasipni stožec. Glavna masa z vrhom je bila na zahodni strani in tukaj je stožec segal najdlje od jame. Da so lahko postavili obrambni sistem od stene do stene približno pod kapom, so na vzhodni strani nekaj stožca odstranili, malo od srede proti zahodu pa so ga enostavno prekopali in naredili jarek. Tako so dobili ravno odrezano strmino pod jamskim prostorom, ki so ga nato zavarovali najbrž z leseno steno. Ker pri izkopavanjih nismo našli nobenih sledov zidu, je lesena konstrukcija verjetnejša. Izkopavanja so tudi pokazala, da leži neposredno za kapom na položnejšem prvotnem humusu nasutje in na njem

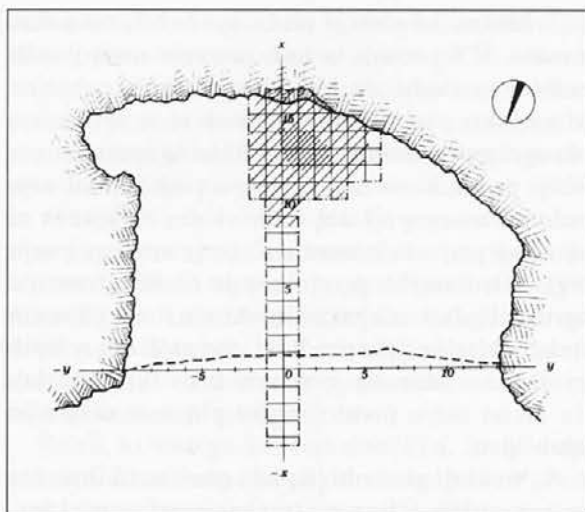
recentni humus (glej profil). Nasutje si lahko razložimo tako, da so zapolnili prostor za steno in tako tla do stene izravnali. Za nasutje so material dobili v jami. Iz profila vidimo, da so plasti 5, 3 in 2 tvorile nekakšno kopo, ki so jo z vodoravnim odkopom odrezali. Takoj za kapom med $x = +2,00$ in $x = +4,00$ smo našli 23 kremencev, potem jih pa skoraj do $x = +10,00$ ni bilo več. To pomeni, da so pri izravnavi in pridobivanju materiala zadeli tudi na kulturno plast in jo deloma prenesli.

Mnogo let po izkopavanjih smo šele izvedeli, da je Poljšiška cerkev omenjana tudi v zgodovinskih virih (PleTERSki 1986, 48 in 101) kot lastnina, ki se prodaja in deduje. Ker v navedenih virih ni nikjer omenjena njena trdnjavska funkcija, lahko domnevamo, da je le-ta zelo stara in da že v času zapisov ni bila več vidna in tudi že pozabljena.

Večjih izkopavanj ni bilo mogoče izvesti zaradi hudega pomanjkanja finančnih sredstev. Manjše akcije smo izvedli v štirih zaporednih letih: 2. XI. - 6. XI. 1965, 13. VI. - 25. VI. 1966, 5. VI. - 16. VI. 1967 in 26. VIII. - 14. IX. 1968. Skupno se je torej nabralo 50 delovnih dni.

V danih razmerah ni bilo treba dosti razmišljati, kje in kako začeti izkopavanje. Približno v sredi jame smo začeli v višini ravne police z dva metra širokim frontalnim izkopom. Ko smo prišli dovolj daleč, da bi se po začetnih nejasnostih pri tem načinu izkopavanja že morale pojaviti razpoznavne plasti in med njimi morda tudi kakšna kulturna plast, smo bili razočarani. Kopali smo v grob grušč, pomešan spodaj nekoliko z rjavo ilovico v zgornji polovici pa s humusom. O kakršnikoli najdbah ni bilo sledu.

Najbližjo okolico smo že na začetku pregledali in majhna jama Tomažkov cimer - v isti višini in le nekaj deset metrov vzhodno od Poljšiške cerkve - se je zdela obetavnejša. Preselili smo se tja in začeli kopati sondo. Sonda je bila majhna in en delavec je bil odveč. Zato je šel kustos Gorenjskega muzeja A. Valič, ki je sodeloval pri izkopavanjih, z njim nazaj v Poljšiško cerkev, da bi poskusil v površinski plasti najti sledove kake mlajše kulture. Rezultat manjšega izkopa blizu zadnje stene je bil spet nasproten pričakovanju. V drobnem grušču, ki je takoj pod površino, ni našel nobenega koščka keramike pač pa pet kremencev. Ker smo medtem sondo v Tomažkovem cimru že dokončali, smo se spet vrnili v Poljšiško cerkev. Zadnji dan prve akcije smo še napravili poglobitev pod kapom z namenom, da ugotovimo, kakšne so in koliko je še globljih plasti. Bili smo presenečeni, ko smo takoj zakopali v moreno. Predreti je nismo mogli. Skoraj dva metra globoko še ni bilo sledu o kakšni spremembi.

Sl. 3: Poljšiška cerkev. Tloris jame z označenim izkopom. Enostavna šrafura označuje najdišče. Dodana prečna šrafura označuje koncentracijo oglenega prahu.

Abb. 3: Poljšiška cerkev. Höhlengrundriß mit markiertem Ausgrabungsfeld. Die einfache Schraffur kennzeichnet den Fundort. Die zusätzliche Querschraffur markiert die Konzentration des Holzkohlenstaubes.

Droben, skoraj čist grušč, v katerem so bili najdeni kremenci, je bil skoraj popolnoma suh. Ker smo imeli v najdišču Pod Črmukljo dobre rezultate s sejanjem suhega sedimenta, smo naslednje leto s sejanjem na suho poskusili tudi v Poljšiški cerkvi. Poskus se je obnesel. Zato smo se odločili, da bomo izkop že začetega rova nadaljevali in tako dobili profil, pri čemer pa bomo površinsko plast presejali. Tako smo s sejanjem (najmanjše sito 5 mm) proti zadnji steni najprej naredili plitev izkop, ki mu je sledil izkop globljih plasti. Ko smo prišli do stene, smo sejanje drobnega grušča toliko razširili, da smo zajeli vso površino najdišča (sl. 3). Na robu tega prostora so bile le še posamezne najdbe. Pri kopanju globljih plasti smo kmalu naleteli na moreno, vendar v nejasni legi. Zato smo še enkrat začeli pod kapom in ves jarek poglobili za približno 1 meter. V območju morene smo izkop še poglobili in ugotovili tudi spodnjo mejo morene, tako da se v profilu lepo vidi, kako je legla na starejše sedimente.

Ugotovljene so bile naslednje plasti:

1. Najmlajša plast je, kakor običajno, humus. Debelejši je na pobočju in za kapom. V večjem delu jame je plast tanka in je ponekod sploh ni. V dobršni meri je to posledica izravnave tal. Starejši humus je v sprednjem delu jame pod nasutjem (plast 2).

2. Nasutje.

3. Temnosiv droben grušč, povprečno orehove velikosti. Primesi ilovice skoraj ni. Grušč je po-

polnoma suh in kolikor primesi je, se manifestira kot prah. Plast je omejena na zadnjo polovico jame. Zdi se, da je bila tudi v sredini jame in da je bila pri izravnavi odstranjena. Ponekod je le nekaj centimetrov debela, na posameznih mestih pa doseže tudi do 30 cm in še kaj več. Vsebuje precej oglenega prahu. Na manjšem prostoru (glej tloris) je prav črna. Koščkov oglja, ki bi jih mogli nabrati, ni bilo. Na omejeni površini ob zadnji steni okrog tega črnega predela in v njem je plast vsebovala kulturne ostanke. V plasti, predvsem ob zadnji steni, je bila tudi večja množina kosti alpskega svizca. Razen tega je bilo zbranih še nekaj skromnih ostankov kosti in zob drugih živali: *Canis lupus L.*, *Capra ibex L.*, *Rupicapra rupicapra L.*, *Castor fiber L.*, *Megaceros giganteus B.*, *Sus scrofa L.*, *Cricetus cricetus L.*, *Bison priscus B.*, nedoločljiv bovid in nedoločljiv ptič. Vrste je določila V. Pohar in se ji za uslugo lepo zahvaljujem.

4. Pod kulturno plastjo leži v ozadju jame močno skalnata plast. Večje skale, ki so pri izkopavanju povzročale težave, so k sreči redke. Večina je manjših. Gre za večjo skalno maso, ki sega tudi v spodnjo plast 5. Po eni strani se zdi, da gre za skalni podor, po drugi strani pa temu nasprotuje dejstvo, da se skale marsikje ne dotikajo, kar vzbuja vtis, da so padale posamezno ali vsaj v manjših skupinah. Za plast 4 je značilna siva barva sedimenta med skalami, ki je v nekaterih večjih žepih brez kamenja. Nekakšna glinasta masa je ponekod drobtinčasta in gre morda za ta-

Sl. 4: Poljšiška cerkev. V prečnem profilu jarka pri $x = +13,00$ se vidi plast 5 (čista ilovica) in pod njo plast 8.

Abb. 4: Poljšiška cerkev. Im Querprofil bei $x = +13$ m ist Schicht 5 (steriler Lehm) zu erkennen und darunter Schicht 8.

ko sigo. Toda v njej smo našli več lepih "Lösskindlov", kar je tipičen pojav v puhlici. Ker prave puhlice v Sloveniji ni, take najdbe doslej nismo imeli. Zato tudi slovenskega termina še ni. Morda bi začasno lahko rekli, da gre za puhlične lutke. Plast nastopa tudi v prednjem delu jame, je pa tukaj brez skal in tudi o puhličnih lutkah ni sledu. Izklini se prav pod kapom, kar bi kazalo, da je siva barva morda le v zvezi s sigo.

5. To plast lahko brez nadaljnega označimo kot čisto ilovico. V območju med $x = +11,50$ in $x = +17,00$ je v njej sicer skalovje, ki smo ga omenili že pri plasti 4, toda vmes je ista rdeča ilovica. Ilovica je zelo trda in jo je treba s krampom sekati, kar je lepo vidno na *sl. 4*. Kakor že sivo plast 4 jo pri $x = +6,00$ prekinja vložek kamenja, se pa v skromnem obsegu nadaljuje tudi v vhodnem delu.

6. Gruščnata plast z rjavo pusto ilovico. V predelu pod kapom je grušč debel, vmes pa so tudi manjše skale. Plast je jasno omejena pred kapom in v vhodnem delu do $x = +3,00$, torej v območju, kjer leži na moreni. Po mejah plasti se v profilu vidi, da se plast nadaljuje do $x = +9,00$, toda v tem delu postane nehomogena; spreminja se barva in sestava. Zdi se, da se zgornji del razlikuje od spodnjega, toda meja je tako nejasna, da smo to v profilu nakazali le s črticami. V končnem žepu med $x = +8,00$ in $x = +9,00$ ilovica med precej drobnim gruščem skoraj izgine. Posebej je treba opozoriti, ker se to v profilu slabo vidi, da meje proti spodnji plasti 8 med $x = +3,50$ in $x = +6,00$ sploh nismo narisali niti črtkano. Zdi se logično, da gre meja proti končnemu jeziku morene, toda v profilu ni bilo videti nobene meje. Plast je pod to domnevno mejo in nad njo popolnoma enaka.

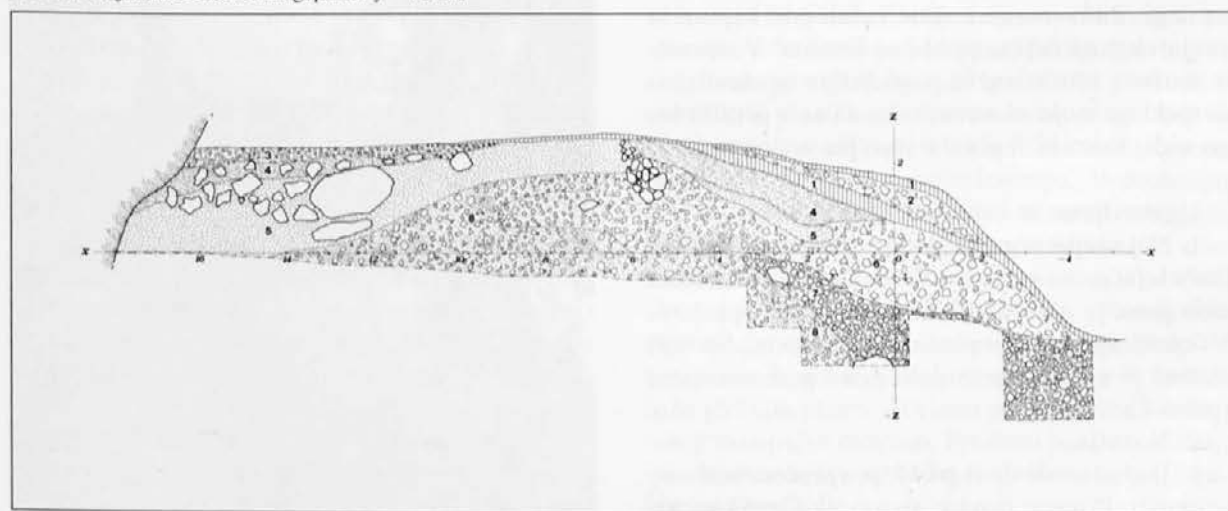
7. Morenska plast je sveža, kot bi bila ravnokar nasuta. V tej sondi in tudi pozneje nismo našli nobenega sledu, da bi se že pričelo zlepljanje. Morensko plast sestavlja predvsem že močno okrogel prod do velikosti približno 10 centimetrov. Večji prodniki so redki. Ravno pod kapom smo naleteli na zgornji del večje skale, za katero ni jasno ali pripada k moreni ali pa je morena nanjo legla. Drobnejših prodnikov je obilo, nismo pa ugotovili plasti ali gnezd mivke oziroma glinenih frakcij. Med večjimi prodniki smo našli nekaj lepih oražencev. Morena je v jami tako tuj material, da njena meja proti drugim plastem nikjer ni vprašljiva.

8. V celoti gledano je plast gruščnata ilovnata in temnorjave barve. Ima nehomogen videz. Številne so temne do skoraj črne lise, ki so jih verjetno povzročili železovi in manganovi oksidi. O zlepljenosti ni mogoče govoriti, je pa plast trda in kompaktna. V območju med $x = +8,00$ in $x = +14,00$ je meja proti plasti 5 ostra in nedvomna. Lepo je vidno, da gre za precej starejši sediment. Kako je prišlo do tega, da sega deloma nad 6. plast, ni jasno. Dovolj smo pa odkopali, da je zanesljiva njena lega pod moreno.

Izkopavanje profila je trajalo več let. Imeli smo delne profile in sprotne zapise. Ko je bil ves profil odkopan, smo celega očistili in posneli. Bistvenih odstopanj od prejšnjih posnetkov ni bilo. Plasti in meje med njimi smo narisali, kakor smo jih videli. V profilu je marsikaj nelogičnega in za zdaj nerazumljivega. S plastmi se je nekaj dogajalo. Z gotovostjo lahko računamo le s pritiskom ledu in z odstranitvijo zgornjih plasti. Kar zadeva sedimentacijo in kronologijo je treba izkopani rov imeti za poskusni izkop, ki daje le osnovne

Sl. 5: Poljšiška cerkev. Podolžni profil $y = +1,00$.

Abb. 5: Poljšiška cerkev. Längsprofil $y = +1$ m.

informacije in je pokazal probleme, ne daje pa dovolj podatkov za njihovo rešitev. Kar zadeva kulturne ostanke v plasti 3 je izkopavanje zaključeno, čeprav bi se nekaj sileksov pri nadaljnjem preiskovanju plasti 3 gotovo še našlo. Razen omenjenih, ki ležijo na primarnem mestu, bi se našlo še nekaj tistih, ki so jih s plastjo prenesli pri zasipanju prostora za palisadami, na kar nas opozarja že omenjenih 23 sileksov, najdenih med $x=+2,00$ in $x=+4,00$. Kulturna plast je le ena, to je zgornji droben grušč (plast 3). V globljih plasteh nismo našli ničesar in tudi nobenega znaka ni, da bi bila še katera plast kulturna.

Profil, ki smo ga končno dobili (sl. 5), je dolg več kot 20 metrov. Sega od ravne police pred jamo do zadnje stene, oziroma še dober meter dalje, ker se stena toliko odmakne do izkopane globine. Dna nismo nikjer dosegli in tudi nobenega znaka ni, da smo se mu približali. Odmikajoča zadnja stena kaže ravno nasprotno, da je do dna še precej sedimentov. Možnost, da je v njih še kakšna kulturna plast, gotovo obstaja. Morebiten poskus odkrivanja bo pri danih merah zahteval veliko delo. Med plastmi nastopa tudi plast morenskega gradiva, kar je posebna značilnost tega profila, saj takega primera doslej še nikjer nimamo. S tem v zvezi je tudi druga značilnost, da je plasti, na katere je legla morena, led najbrž stisnil in jih pri tem deformiral. Tako kot smo lahko iz profila razbrali meje plasti, gre plast 6, ki leži spredaj na moreni, še dalje do $x=+9,00$. Pri tej interpretaciji sega plast 8, ki nedvomno leži pod moreno, delno nad plast 6. Možno in

morda celo bolj verjetno je, da plast 6 sega le nekako do $x=+3,00$, ostali del pa pripada plasti 8. Potek plasti je med $x=+3,00$ in $x=+9,00$ tako čuden, da si tega ni mogoče drugače razložiti. Izkušenj, kako se obnašajo plasti pri takem pritisku, seveda nimamo. Pri risanju profila smo posneli meje plasti, kolikor smo jih mogli ugotoviti. Možno je, da smo pri opazovanju pogrešili ali kaj prezrli. Vsekakor je dejstvo, da v navedenem območju plasti ne ležijo v svoji primarni legi, ampak so premešane. Zaradi tega morebitne napake pri opazovanju profila nimajo usodnih posledic, saj v tem območju ne smemo delati nobenih stratigrafskih zaključkov. V tej situaciji je srečna okolnost, da je profil zadosti dolg, da imamo spredaj in zadaj še dovolj profila, kjer plasti niso deformirane in opazovane meje med njimi niso vprašljive.

Stratigrafska pozicija kulturne plasti v Poljšiški cerkvi ni popolnoma jasna, ker ne vemo, koliko in kakšne plasti so bile odstranjene pri človeških posegih v preteklosti. Gotovo je le, da se je led, ki je pustil moreno v jami, že precej pred nastankom kulturne plasti umaknil iz doline, saj so po tem umiku ledu nastale še plasti 6, 5 in 4, preden se je tvorila kulturna plast. Trdna kronološka točka je le morena, ki pomeni zadnjo fazo pred dokončnim umikom ledu iz doline. Po drugi strani pa po veliki množini kosti alpskega svizca lahko sklepamo, da je bila klima še hladna. V dosegu lovskih pohodov je moralo biti področje, ki je svizcem nudilo ugodne pogoje za življenje. Morda je bila to faza, ko se je led še zadrževal na Pokljuki. Zaradi tega je mogoče trditi, da se je glavna poledenitev že končala. Daleč od nas je bilo ugotovljeno, da se je v poznem glacialu klima večkrat kar na hitro spreminjala. Med tremi ohladytami (dryas I, II in III) z ustrezno širitvijo ledu sta dve toplejši obdobji (bölling in alleröd), preden nastopi postglacial. Manjkajo argumenti, s katerimi bi mogli poselitev Poljšiške cerkve uvrstiti v eno od naštetih faz. Ob tem se postavlja tudi vprašanje, ali navedena shema poteka poznega glaciala sploh drži tudi za naše kraje. V diskusiji o epigravettieniu v sosednji Italiji trdi Broglio (Bietti 1985, 37), da je treba upoštevati geografsko lego in da je pri njih razvoj drugačen. Razni delni podatki kažejo, da je bilo tudi pri nas neko nihanje klime. Profila, ki bi dovolj verodostojno pokazal, kakšno je bilo to nihanje, pa še nimamo. Ker so plasti 6, 5 in 4 nastale po končani poledenitvi, je verjetno, da je plast 3 morala nastati nekje proti koncu poznega glaciala.

Kot smo že omenili, smo celotno kulturo plast, kolikor je bilo še ohranjene, presejali (sl. 6). Pri opisanem načinu dela ni mogoče meriti koordinat

Sl. 6: Poljšiška cerkev. Pogled na prostor najdišča po presejanju in odstranitvi kulturne plasti.

Abb. 6: Poljšiška cerkev. Blick auf den Fundortbereich nach dem Sieben und Wegräumen der Kulturschicht.

vsake najdbe, zabeležen pa je kvadratni meter, v katerem je sileks ležal. V začetku nismo vedeli, da kulturna plast ni razprostrta po celi površini jame, ampak le na razmeroma majhnem delu ob zadnji jamski steni. Postavili smo si primitivno stojalo, na katerem je sito na vodoravnem valju gladko teklo. Delo je bilo znatno olajšano in seveda hitrejša. Tako smo zbrali vso kulturno ostalino. Vseh zbranih sileksov je 643. Prevladujejo temne barve. Črni so liditi, ki jih je 126, kar je skoraj 20 odstotkov. Po Potočki zijalki, kjer so dominantni, liditi v mlajših postajah niso pogosti in je tako velik odstotek presenetljiv. Sivih do temnosivih rožencev in drugih vrst je 265. Zelenih tufov in posameznih zelenih rožencev je 176. Rjavih kresilnikov in jaspisov je le 37 in med njimi sta le dva čokoladnorjava jaspisa. Svetlosivih kresilnikov in nekaterih drugih svetlih vrst je 39. Pravi svetlosivi marmorirani kresilniki, ki so tako značilni za naše gravettienske postaje, so med njimi le štirje.

Pri izdelavi artefaktov niso dajali prednosti eni ali drugi vrsti, saj so med artefakti razmerja med uporabljenimi vrstami približno enaka, kakor smo jih navedli za vso zbirko. Vseh artefaktov je 91, kar je 14 odstotkov od celote. Tak odstotek ni prepričljiv, vendar daje prednost nekoliko trajnejši poselitvi ne pa občasnim lovskim obiskom. Razmeroma majhen prostor poselitve bi nasprotno govoril za kratke obiske.

Surovine je malo, saj smo našli le dva večja neobdelana kosa kremena. Jeder je 10 in med njimi ni takih, na katerih so sledovi pravilnega odbijanja, ki bi jih lahko v tako poznem času pričakovali. Do neke mere se jim približujejo primerki št. 150, 175 in 182 (*t. 1*). Druga jedra kažejo nepravilno odbijanje iz raznih smeri. Na jedru št. 169 (*t. 1*) vidimo odbijanje od treh strani. Jeder je vsekakor bilo nekaj več, kar dokazujejo robni odbitki, ki jih je v zbirki 7. Na *t. 1* sta predstavljena dva od njih (št. 246 in 556).

Če pogledamo kline, takoj vidimo, da pravilno odbitih z vzporednimi robovi ni. Skoraj vse so blizu ali na meji, da bi jih označili kot odbitke. Vseh je 18, od tega 10 neretuširanih (*t. 1*: 483, 373, 575, 401). Dve klini sta retuširani po obeh robovih (*t. 2*: 371, 558), druge le po enem (*t. 2*: 365, 396, 271, 163). Pri dveh (*t. 2*: 69, 402) je retuša nameščena ventralno. Izredno fino retuširana majhna koničasta klinica (*t. 2*: 396) dokazuje, da so obdelavo popolnoma obvladali, kadar so to hoteli.

Artefaktov, ki smo jih uvrstili med strgala, je 9. Dvojno, izbočeno in vbočeno, je na dolgem odbitku izdelano strgalo št. 129 (*t. 2*). Vijugavo

je strgalo na klini št. 45 (*t. 2*), pri katerem ni jasno, ali je bilo daljše in je klina odlomljena, ali ne. Lepo zaokroženo je strgalo št. 504 (*t. 3*), katerega posebnost je prava stopnjevita retuša. Omeniti je treba še dve prečni strgali (*t. 2*: 137), od katerih je drugo (*t. 2*: 134) nameščeno ventralno. Močno retuširan po obeh robovih je odbitek št. 21 (*t. 3*). Retuša levega roba je strma in se že približuje hrbtu, ker je deloma dvosmerna. Desni rob je grbast. Zgornji del je oblikovan kot ravno strgalo, spodnji pa kot konkavno. Predmet je ne navaden in je uvrščen med strgala pogojno. Druga strgala so priložnostna (*t. 3*: 161, 10, 643). Razen navedenih je v zbirki še nekaj artefaktov, ki so nekoliko retuširani in bi morda kateri spadal v to skupino.

Dominanten položaj med orodjem imajo praskala, ki jih je 21. Praskalo na klini je le eno (*t. 3*: 32). Po smislu se mu pridružuje tudi praskalo na odbitku (*t. 3*: 154) in prelomljeno praskalo št. 410 (*t. 3*). Vsa druga so kratka in se približujejo okrogli obliki. Večinoma so ploščata (*t. 3*: 78, 126, 138; *t. 4*: 171, 337, 387, 407, 419, 451, 518, 525, 534, 600), so pa vmes tudi debela (*t. 4*: 610) in tri bi lahko uvrstili celo med visoka praskala (*t. 4*: 566, 153, 188). Vidna je tendenca po obdelavi celega oboda. Obdelava ni le zasilna, ampak so praskala zelo dobro izdelana.

Z vbadali je drugače. Zastopana so skromno, le s 4 primerki. Edino kotno vbadalo je narejeno na precej velikem odbitku zelenega tufa (*t. 5*: 127). Dve ogelni vbadali (*t. 5*: 26, 146) sta tako majhni, da ju lahko označimo za mikrovbadali. Četrto (*t. 5*: 334) je netipično. Morda je bolje, da mu namesto srednje vbadalo manj obvezujoče rečemo diedrično vbadalo.

Svedri so pri nas na splošno redki in večinoma slabo izdelani. Iz Poljšiške cerkve imemo le enega (*t. 5*: 331), toda ta je izreden. Na večji, po obeh robovih retuširani klini je terminalno svedrova konica, ki ima inverzno retušo, kar je znak pravega svedra.

Primerkov z gravetno retušo je v zbirki 10. Na dveh luskah in enem odbitku (*t. 5*: 422, 434, 462) je narejena parcialno in ni videti smisla tej obdelavi. Smisla tudi ni videti na odbitku št. 573 (*t. 5*), ki se od omenjenih razlikuje po izdelavi. Najdaljši rob je po celi dolžini krepko gravetiran, tako da je nastal izrazit debel hrbet. Dva sta tipična nožička s hrbtom. Prvi (*t. 5*: 424) je koničast terminalni fragment, ki je 1 cm dolg, 3 mm širok in največ 1 mm debel. Po obliki sodeč, ga ne manjka prav veliko in spada med najmanjše primerke, kar jih poznamo. Tudi drugi je fragment (*t. 5*: 579), sklepa o prvotni dolžini pa ne dovoljuje.

Značilna zanj je poševna prečna retuša. Ostali štirje so po obliki nenavadni. Eden je ostrokoničast odbitek z običajno ravno gravetno retušo po desnem robu (*t. 5: 465*). Pri treh pa poteka retuša v loku, na št. 46 in 470 (*t. 5*) po celi dožini ter na št. 564 (*t. 5*) pa le po dobri polovici dolžine artefakta.

Izrobi sta 2. Prva (*t. 6: 18*) je na fragmentu kline iz zelo kvalitetnega svetlorjavega kresilnika. Desni rob kline je retuširan, ob bazi levo pa je nameščena izroba. V tem primeru ne gre za tipično izrobo, saj ni izdelana z gravetno retušo, ampak z navadno enostransko retušo. Drugi primerek (*t. 6: 156*) je na fragmentu majhne klinice, na katerem ni mogoče določiti bazalnega in terminalnega konca. Na nasprotnem koncu od izrobe je poševna prečna retuša. Ker je izroba plitva, se vsiljuje domneva, da gre morda za neroden poskus izdelati trapez.

Vseh zajed je 10. K osnovni obliki zajede na klini spada od vseh le ena (*t. 6: 446*), vse druge so na raznih odbitkih (*t. 6: 16,55,83,133,393,444,536,590,593*).

Razmeroma debel odbitek (*t. 6: 80*) ima robno retušo, toda razen tega je z nekaj odbitki prirejena vsa dorzalna površina. Nekaj retuš, s katerimi je odbit tudi bulbus, je še na ventralni strani. Vsaj na dorsalni strani lahko govorimo o "ploskovni retuši". Termin je v narekovaju, ker retuša sicer je ploskovna, je pa drugačna od retuš na listastih konicah ali na neolitskih orodjih.

Nekaj najdišč že imamo, katerih kulturni nivoji so bolj ali manj natančno datirani v pozni glacial. Gravettien iz Matjaževih kamer primerja Osole (1977, 28) z drugimi našimi gravettienskimi postajami, ki so različne starosti. Morda zato ostane pri najbolj okvirni formulaciji, da spada plast 3 Matjaževih kamer v pozni glacial. Nekoliko ožja je datacija najdišča Meriševo. Na podlagi pelodne analize je mogoče trditi, da je v okviru poznega glaciala najdba starejša od allerödskega presledka (Brodar 1981, 197). Gre pa v tem primeru za postajo z enim samim artefaktom, ki posebne vloge pač ne more imeti. Nekaj več najdb je dalo sondiranje v jami Judovska hiša v Beli Krajini. Na podlagi še skromnih podatkov sondiranja je primerna nekoliko ohlapna formulacija, da je kulturna plast: "najverjetneje sediment enega toplejših presledkov poznega glaciala" (Pohar 1985, 11). Nekaj datacij je natančnejših. Iz najstarejšega dryasa (I) sicer nimamo nobene najdbe, toda v böllinški presledku, ki mu sledi, naj bi spadal spodnji kulturni horizont Lukenjske jame (Osole 1983, 24) in Babja jama (Osole 1989, 34). V temeljni publikaciji Županovega spodmola (Osole 1976,

18) pravi avtor le: "Epigravettienski horizonti AB, D in C so ...mlajši od viška W III in sodijo torej že v pozni glacijal" in se podrobneje ne izreče. Toda pozneje (Osole 1979, 187) pripiše horizont D böllinškemu presledku, saj je na podlagi radiokarbonske datacije (približno 12.500 BP), ki je skoraj enaka spodnjemu nivoju Lukenjske jame, taka uvrstitev utemeljena. V naslednje spet mrzlejšje obdobje poznega glaciala, v starejši dryas (II) je uvrstil Osole (1967, 34) najdbe v Zakajenem spodmolu in tudi pozneje v pregledu slovenskega gravettiena (Osole 1979, 188) ostal pri tem mnenju. Bolj zapleteno je z datiranjem zgornjega kulturnega horizonta Ovčje jame. Prvotno je Osole (1962-1963, 138) oba horizonta Ovčje jame, za katera pravi, "...da ju imamo lahko za tipološko enoto", uvrstil v maksimalno zaostritev klimatskih razmer za časa würmske poledenitve, ki "...ustreza ...Soerglovemu W III". Čez nekaj let v že omenjeni publikaciji o Zakajenem spodmolu (Osole 1967, 34) to mnenje brez utemeljitve spremeni in pravi: "Tako tipološko kakor tudi stratigrafsko ustreza paleolitski horizont Zakajenega spodmola zgornjemu paleolitskemu horizontu v Ovčji jami". Iz tega zaključuje: "Primerjana časovno ekvivalentna horizonta pripadata najverjetneje obdobju starejšega dryasa". Ni pa pri tem ostalo. V razpravi o Županovem spodmolu, ko govori tudi o drugih gravettienskih postajah, se je vrnil k prvotnemu mnenju in za Ovčjo jamo napisal: "Da oba horizonta sodita v višek drugega stadiala mlajšega würma ...to je v W III po Soerglu, potrjuje tudi C14 datacija za spodnji horizont, ki znaša 17.590 ± 500 let BC" (Osole 1976, 17). Nekoliko se stvar zaplete še v pregledu gravettienskih kultur v Sloveniji, saj navede za spodnji kulturni horizont drugo datacijo 19.540 ± 500 BC (Osole 1979, 183). Sicer pa spet poudari (184), da: "...je vremenski raspon koji dijeli oba horizonta bio tako kratak da nema nikakve razlike u paleontološkom i kulturnom inventaru". O starosti najmlajšega kulturnega horizonta C Županovega spodmola v osnovni publikaciji ne govori posebej. Stratigrafsko leži višje in je nedvomno mlajši od horizonta D. Zaradi redkih ostankov severnega jelena in pojava bukve Osole (1979, 187) zaključuje takole: "Hronološki se horizont C može bez teškoća svrstati u allerödski interstadial ...a mogao bi biti, čak, i nešto mladi". V mlajši dryas (III) doslej še ni bila datirana nobena najdba.

Navedene postaje oziroma njihovi kulturni nivoji so kronološko bolj ali manj blizu Poljšiški cerkvi. Iz primerjave je gotovo treba izključiti Ovčjo jamo pa tudi Meriševo ne more koristiti. Poljšiške cerkve natančneje nismo mogli datirati in smo ostali pri

tem, da je nekje proti koncu poznega glaciala. Blizu bi ji torej lahko bila nivoja D in C Županovega spodmola, Babja jama, Lukenjska jama, Judovska hiša in morda Matjaževe kamre.

Pred leti je Osole (1962-1963, 138) ugotovil: "Današnje poznavanje gravettiena na naših tleh še ne dovoljuje vpogleda v njegove razvojne faze. Edino, kar trenutno lahko nakažemo, je zmerom večje nagnjenje k mikrolitizaciji. Zlasti orodja s topo obdelanim hrbtom postajajo v mlajših kulturnih horizontih vedno manjša". Misel je bila sprejemljiva in zdelo se je, da jo podpirata tudi mezolitski najdišči Pod Črmukljo in Dedkov trebež s svojimi mikroliti kot zadnja stopnja tega razvoja. Ko so bili citirani stavki napisani, še ni bilo znano nobeno od gravettienskih najdišč, ki smo jih omenili, da pridejo v poštev za primerjavo s Poljšiško cerkvijo. O tem sicer ni nihče pisal, toda z odkrivanjem novih postaj je bilo vedno bolj jasno, da postopne mikrolitizacije ni bilo. To najbolj dokazuje Ciganska jama (Brodar 1991) z velikim številom mikrolitov, ki nikakor ne more soditi med najmlajše gravettienske postaje. Poljšiška cerkev, ki je mnogo mlajša od Ciganske jame, sicer nekaj posameznih mikrolitov ima, toda ni mogoče govoriti o mikrolitski kulturi. V primeri s Cigansko jamo tudi več drugih postaj iz poznega glaciala komaj mogoče označiti kot mikrolitske.

Pripadnost h gravettieniu določajo artefakti s hrbtom. Teh je v Poljšiški cerkvi deset, kar je več kot dovolj, da uvrstitev ni vprašljiva. Toda njihove oblike, ki smo jih omenili v opisu, so nenavadne. Prava klinica s hrbtom je le št. 424 (t. 5) in morda še št. 579 (t. 5). Vsem drugim pa ne najdemo kaj dosti primerjav v drugih gravettienskih najdiščih. Lahko rečemo še, da pri nekaterih artefaktih izdelavi hrbta niso posvetili posebne pozornosti. Toda hrbet je šele sekundarna prvina. Treba se je spomniti, da je temeljna značilnost gravettiena odbijanje ozkih klin, iz katerih sledi vse drugo. V naših gravettienskih postajah pravih ozkih klin ni ravno na pretek, kljub temu Poljšiška cerkev v tem močno odstopa, saj v njej takega odbijanja takorekoč ni. O praskalih velja še opozoriti, da jih je pravzaprav zelo veliko v primerjavi z drugimi omenjenimi postajami iz poznega glaciala. Poljšiška cerkev se od drugih razlikuje tudi po uporabljenih različnih kremena.

Ker smo na samem koncu paleolitika, pridejo morda v poštev že zametki mezolitika. Razen redkih praskal zveze z mezolitikom ne najdemo. Vse kaže, da smo v paleolitiku. Prehod iz gravettiena v mezolitik si lahko različno razlagamo. Težko pa si je predstavljati, kako naj bi se razvil mezolitik iz kulture, ki jo imamo v Poljšiški cerkvi. Če je

ta kultura res na samem koncu paleolitika tik pred nastopom mezolitika, kakor se zdi, da nam kaže profil, potem mora to biti rezultat nekega lokalnega razvoja, ki je zašel v slepo ulico. Če pustimo profil ob strani in ocenjujemo le kulturno ostalino, se vsiljuje mnenje, da le-ta ne more predstavljati konca gravettiena, saj je v marsičem blizu nekoliko starejšim postajam. Z nobeno pa je ne moremo direktno enačiti. Že med izkopavanji je bilo jasno, da smo z najdbami v Poljšiški cerkvi v kronološki in kulturni zagati. Običajno raziskovanje bližnje okolice in iskanje drugih jam je bilo zato še podkrepljeno z željo po kaki novi najdbi, ki bi pomagala razjasniti situacijo.

V Tomažkovem cimru v neposredni bližini Poljšiške cerkve, ki smo ga omenili že uvodoma, smo ob vhodu desno izkopali 1,00 x 2,00 metra veliko sondo. Na vrhu je le nekaj centimetrov humusa, ki mu sledi 25 cm debela plast humozne zemlje. V tej je vidna temnejša proga, v kateri je bilo po A. Valiču nekaj odlomkov slovanske keramike. Dalje sledi ilovnat grušč rjave barve brez vsakršnih najdb. V globini 2,60 metra, kjer smo kopanje zaključili, ga še nismo predrli.

Le dobrih pet minut po kolovozu proti zahodu je desno nad potjo jama Zadnja skala, v kateri je pri sondiranju sodeloval tudi F. Leben. Prva sonda (2 x 2 m) je bila ob zadnji steni, kjer se začne višja etaža jame. Na vrhu je približno 10 cm humusa, gnoja in nekaj kamnov. Sledi dobro zbita drobnogruščnata plast z nekaj ilovice, debela 50 cm. V njej sta bila dva odlomka večje cevaste kosti in nekaj kapnikov. Sledi 85 cm morene. Pod njo je 20 cm rjavosive ilovice. Najglobljo rdeče ilovnato plast smo le načeli. Najdb v njej ni bilo. Druga sonda (1,50 x 2,50 m) je bila ob vhodu desno. Tukaj je pod tenko črno površinsko plastjo precej debela plast sige. Sledi drobnogruščnata nekoliko ilovnata plast, ki je verjetno ista kot v prvi sondi druga. Že v globini približno 80 cm se je stena toliko uvihala v sondo, da se ni dalo nadaljevati. Najdb v njej ni bilo.

Za platojem južno nad Poljšiško cerkvijo je majhna, že skoraj do vrha zasuta jama, ki jo domačini imenujejo Na Stovcu. Pod humusom je spet rjava gruščnatoilovnata plast, v kateri je vložek peska. Navzdol preide v moreno. Pod moreno je še čista ilovica precej svetlorjave barve. Skala (ali stena) je ustavila kopanje v globini 1,60 m. V nobeni plasti ni bilo najdb.

Drugih jam, ki bi bile primerne za sondiranje, takrat nismo našli. Spomnili pa smo se na previs nad Begunjami poleg Zijalke pod Jamarskim vrhom, kjer bi lahko bilo tudi kaj iz tega časa. Zato smo pod njim ob prvi priložnosti tudi sondirali

(Brodar 1985, 31). Žal je zgoraj vsaj dva metra debela plast skromnih antičnih najdb in globlje izkopavanje ni mogoče, dokler ti zgornji sedimenti ne bodo raziskani in odstranjeni. Ker pa so antične najdbe skromne, nobenemu arheologu niti na misel ne pride, da bi to raziskoval in tako smo v pasti. Zgornjih plasti, za katere se nihče ne zanima, ne smemo odstraniti, a le tako bi morda prišli do pomembnih najdb. Naj ob tej priliki

omenimo še drug tak toda še bolj kritičen primer v Mali Triglavci pri Divači. Če v previsu nad Begunjami lahko poljšiškim podobne ali mezolitske najdbe le domnevamo, so v Mali Triglavci te pri sondiranju že ugotovljene. Zaradi nad njimi ležečih prazgodovinskih plasti, ki jih nihče ne raziskovati, ne moremo do globljih plasti, čeprav je sonda pokazala, da vsebujejo bogate najdbe neke specifične mezolitske kulture.

BADJURA, R. 1930, *Sto izletov po Gorenjskem, Dolenjskem, Notranjskem*. - Vodnik Badjura št. 9.
 BIETTI, A. 1985, Analyse des donnés de l'Epi-Gravettien en Italie. Consideration gnrale sur la classification traditionnelle de l'Epi-Gravettien en Italie continentale. - V: *La signification culturelle des industries lithiques*, BAR Int. ser. 239, 15-38.
 BRODAR, M. 1981, Meriševo - Nova Gorica. - *Vár. spom.* 23, 196-197.
 BRODAR, M. 1985, Iskanje novih paleolitskih postaj v letih 1971-1982. - *Arh. vest.* 36, 25-38.
 BRODAR, M. 1991, Paleolitik Ciganske jame pri Željnah. - *Arh. vest.* 42, 23-64.
 OSOLE, F. 1962-1963, Mlajši paleolitik iz Ovčje jame. - *Arh. vest.* 13-14, 129-156.
 OSOLE, F. 1967, Zakajeni spodmol, jamska paleolitska postaja. - *Arh. vest.* 18, 25-42.

OSOLE, F. 1976, Paleolitik iz Županovega spodmola pri Sajevčah. - *Por. razisk. pal. neol. eneol. Slov.* 5, 7-28.
 OSOLE, F. 1976, Matjaževe kamre. Paleolitsko jamsko najdbišče. - *Arh. vest.* 27, 13-41.
 OSOLE, F. 1979, Gravettijski kulturni kompleks u Sloveniji. - V: *Praist. jug. zem.* 1, 177-192.
 OSOLE, F. 1983, Epigravettien iz Lukenjske jame pri Prečni. - *Por. razisk. pal. neol. eneol. Slov.* 11, 7-32.
 OSOLE, F. 1989, Paleolitska zapuščina v Babji jami. - *Por. razisk. pal. neol. eneol. Slov.* 17, 25-41.
 PLETERSKI, A. 1986, *Župa Bled. Nastanek, razvoj in prežitki*. - Dela 1. razr. SAZU 30.
 POHAR, V. 1985, Judovska hiša pri Moverni vasi - prva paleolitska postaja v Beli Krajini. - *Por. razisk. pal. neol. eneol. Slov.* 13, 7-15.
 RAKOVEC, I. 1928, Postglacialne terase Blejskega jezera v zvezi z njegovo morfogenezo. - *Geogr. vest.* 4, 1-34.

Endpaläolithikum aus der Poljšiška cerkev bei Poljšica

Zusammenfassung

Die Ausgrabungen in der Höhle Poljšiška cerkev in der Nähe des Dorfes Poljšica unweit von Bled wurden ausgeführt in den vier aufeinanderfolgenden Jahren 1965 - 1968. Es wurde ein 2 Meter breiter Graben vom Eingang bis zur letzten Höhlenwand ausgehoben, der das Profil der Sedimente ergab, und der gesamte Raum der Fundstelle an der hinteren Wand, jedoch der letztere nur bis zum Grund der Kulturschicht. Im Mittelalter wurden einige Sedimente entfernt, als man die Höhle in einen befestigten Stützpunkt umgestaltete. Zwischen den autochthonen Schichten befindet sich eine Moränenschicht in Form fluvioglacialen Schotter, was eine Besonderheit dieses Fundortes darstellt. Löße gibt es in Slowenien nicht und deswegen wurden auch noch keine Lößkindl entdeckt, die für Lößboden charakteristisch sind. Eine Besonderheit der Poljšiška cerkev ist die Entdeckung schöner Lößkindl in Schicht 4. Wie aus dem Profil gut zu erkennen ist, deformierte das Eis die älteren Sedimente und lagerte darauf die Moräne ab. Nach Ablagerung der Moräne bei der letzten Eiswelle haben sich die Schichten 6, 5 und 4 übereinandergelagert. Deswegen wird Kulturschicht 3 eher in das Ende des späten Glazials eingeordnet. Der Autor bezweifelt, daß das Entwicklungsschema des späten Glazials, das weit im Norden in anderen klimatischen Verhältnissen entdeckt wurde, im Bereich Sloweniens überhaupt zu gebrauchen ist. In Schicht 3 befanden sich die Reste der folgenden Fauna: *Marmota marmota* (sehr zahlreich), *Canis lupus*, *Capra ibex*, *Rupicapra rupicapra*, *Castor fiber*,

Megaceros giganteus, *Sus scrofa*, *Cricetus cricetus* und *Bison priscus*. In der Schicht gab es ziemlich viel Holzkohlenstaub, aber für die Holzartbestimmung verwendbare Holzkohlestücke waren nicht vorhanden.

Kulturfunde gab es nur in Schicht 3, alle anderen Schichten sind steril. Schicht 3 besteht aus feinem Kalkschutt, das nahezu ohne Beimischung von Lehm besteht. Da die Schicht sehr trocken ist, war Trockensieben möglich und die gesamte Schicht wurde durchgeseiht (das kleinste Sieb 5 mm). Es gibt insgesamt 643 Silexe. Verblüffend ist der hohe Prozentsatz schwarzer Lidite. Der für die slowenischen Gravette-Fundorte typische hellgraue marmorierte Feuerstein war nahezu nicht vorhanden. Er ist nur durch vier Exemplare vertreten. In dieser Sammlung befinden sich 91 Geräte, was 14% des ganzen ausmacht. Ferner werden die Gruppen der einzelnen Typen beschrieben, und zwar: Kerne, Klingen, Schaber, Stichel, ein Bohrer, gravettierte Artefakte, Endkerben und Kerben. Die Mehrzahl der Artefakte wird in den Tabellen aufgeführt.

Es folgt eine Übersicht über alle Fundorte bzw. Niveaus, die nach den bisherigen Ergebnissen zu den einzelnen Phasen des späten Glazials gehören. Der Poljšiška cerkev ähnlich sind: die Niveaus D und C der Höhle Zupanov spodmol, Babja jama, Judovska hiša und vielleicht Matjaževe kamre. Vor Jahren wurde der Gedanke geäußert, daß sich der Gravettien zu einer allmählichen Mikrolithisierung entwickelt. Eine Reihe später entdeckter Fundorte widerlegte diese Auffassung. Die

Höhle Poljšiška cerkev, die angeblich zu den jüngsten gehört, hat einige Mikrolithe, doch ist im ganzen ihre Kultur nicht mikrolithisch.

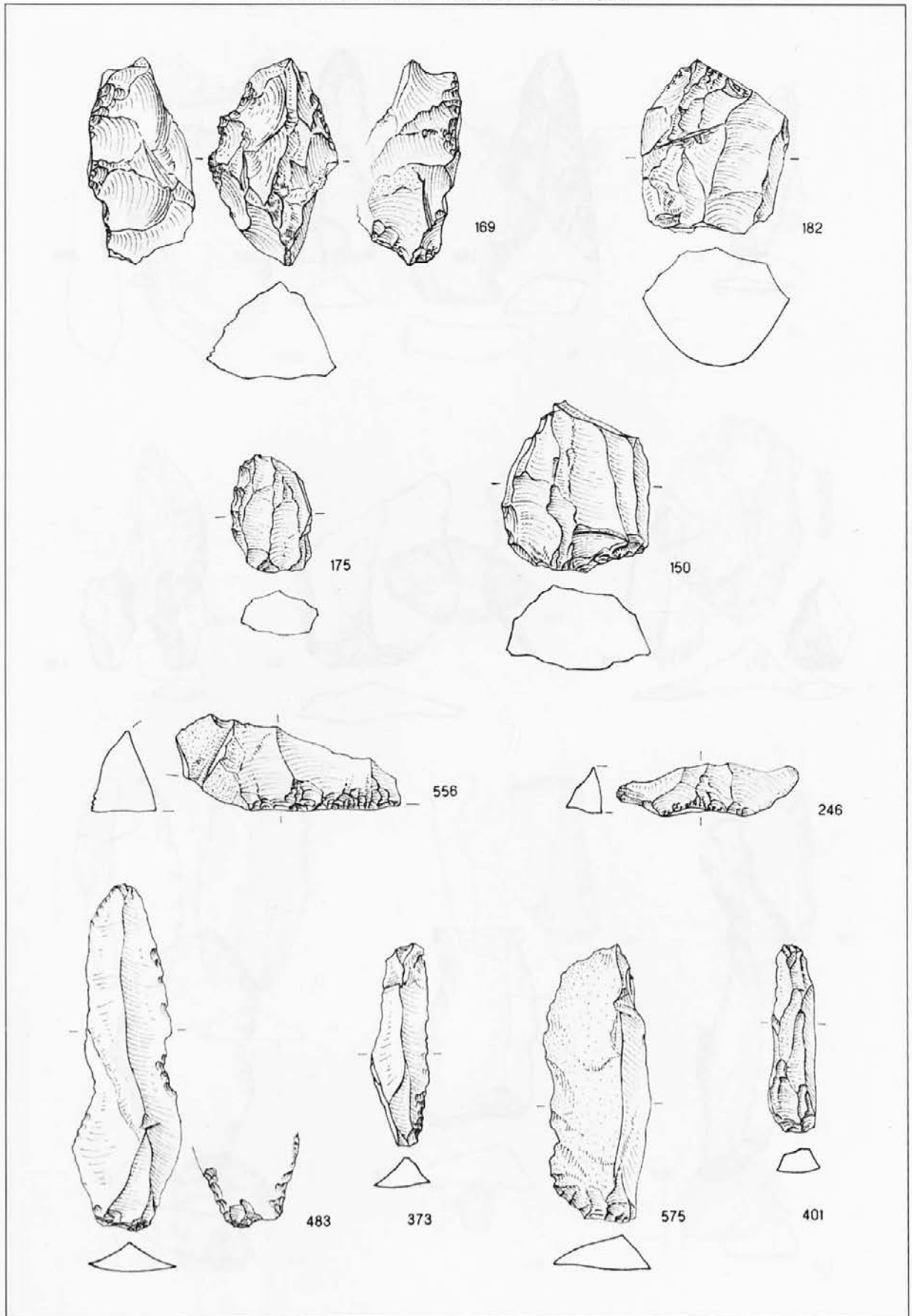
Die Zugehörigkeit zum Gravettien bestimmen die Artefakte mit Rücken, wovon es in der Poljšiška cerkev 10 gibt. Davon sind nur zwei Klingenlamellen mit Rücken direkt mit anderen zu vergleichen, die Mehrzahl davon hat dagegen eine ungewöhnliche Form und eine flüchtige Bearbeitung. Die primäre Eigenschaft des Gravettien ist das Abschlagen regelmäßiger schmaler Klingen. Der Autor weist darauf hin, daß in der Poljšiška cerkev-Höhle solche Klingen fast gar nicht vorhanden sind. Die Zahl der Kratzer, die eine sehr gute Bearbeitung aufweisen ist viel größer als in den verglichenen Fundorten. Von diesen Fundorten unterscheidet sich die Poljšiška cerkev auch nach der Verwendung der Feuersteinvarianten.

Da es sich um das Ende des Paläolithikums handelt, kommen vielleicht schon Ansätze des Mesolithikums in Frage. Mit Ausnahme von seltenen Kratzern haben wir keinen Zusam-

menhang mit dem Mesolithikum entdeckt. Alles deutet darauf hin, daß wir es mit dem Paläolithikum zu tun haben. Den Übergang vom Gravettien zum Mesolithikum können wir uns verschieden vorstellen. Allerdings kann man sich nur schwer vorstellen, wie sich das Mesolithikum aus einer Kultur hätte entwickeln können, wie wir sie in der Poljšiška cerkev vorfinden. Wenn sich diese Kultur in der Tat am Ende des Paläolithikums vor dem Beginn des Mesolithikums befindet, wie es das Profil zeigt, dann muß dies das Resultat einer lokalen Entwicklung gewesen sein, die in eine Sackgasse geriet. Wenn wir das Profil beiseite lassen und nur die Kulturreste bewerten, drängt sich die Meinung auf, daß diese nicht das Ende des Gravettien darstellen, denn in mancher Hinsicht ähneln älteren Fundorten, aber auch darunter befindet sich keiner, den man mit diesem Fundort gleichsetzen könnte.

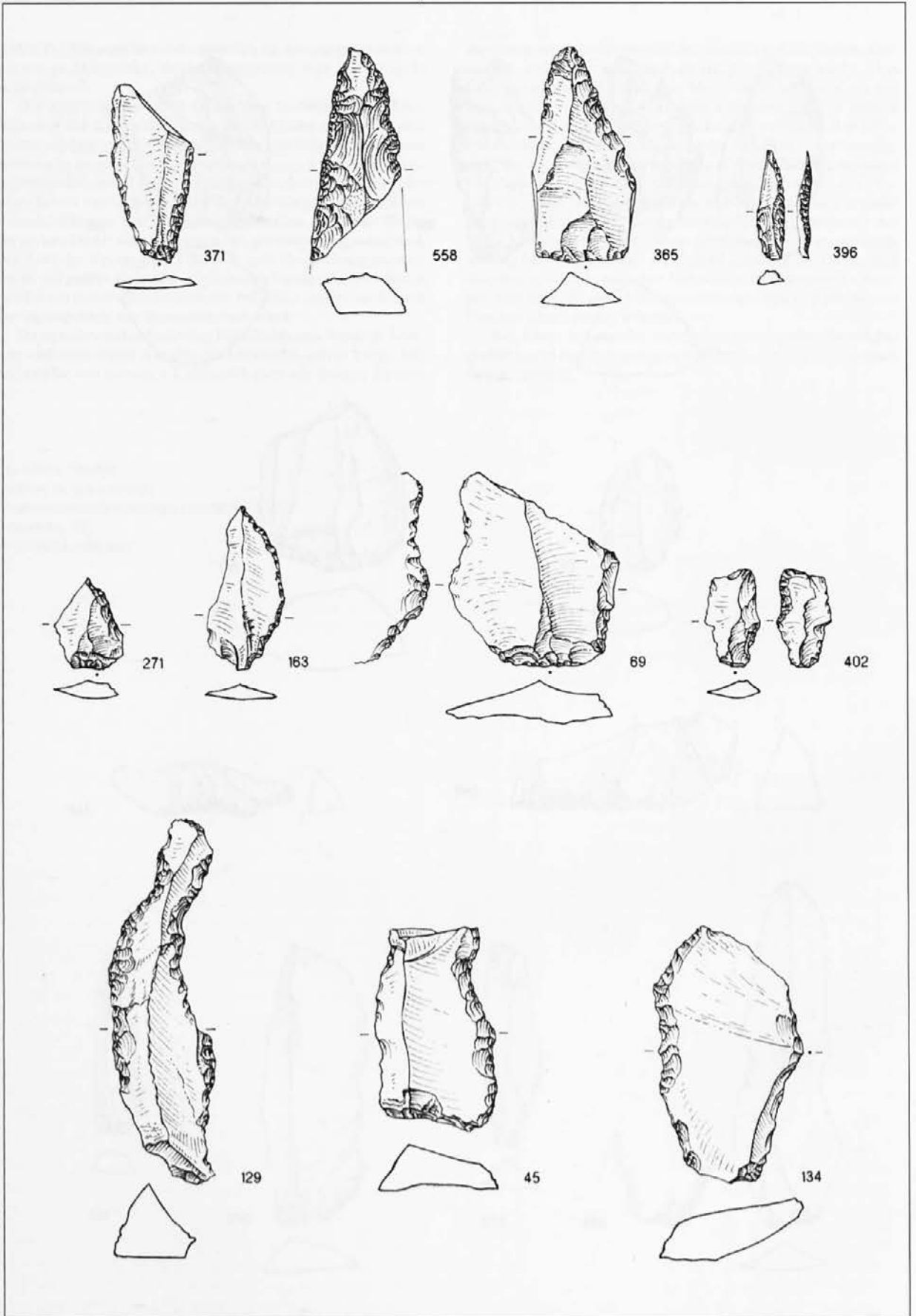
Am Ende beschreibt der Autor noch einige Versuchgrabungen in den nahegelegenen Höhlen, die aber keine neuen Funde ergaben.

Dr. Mitja Brodar
Inštitut za arheologijo
Znanstvenoraziskovalna centra SAZU
Gosposka 13
SI-61000 Ljubljana

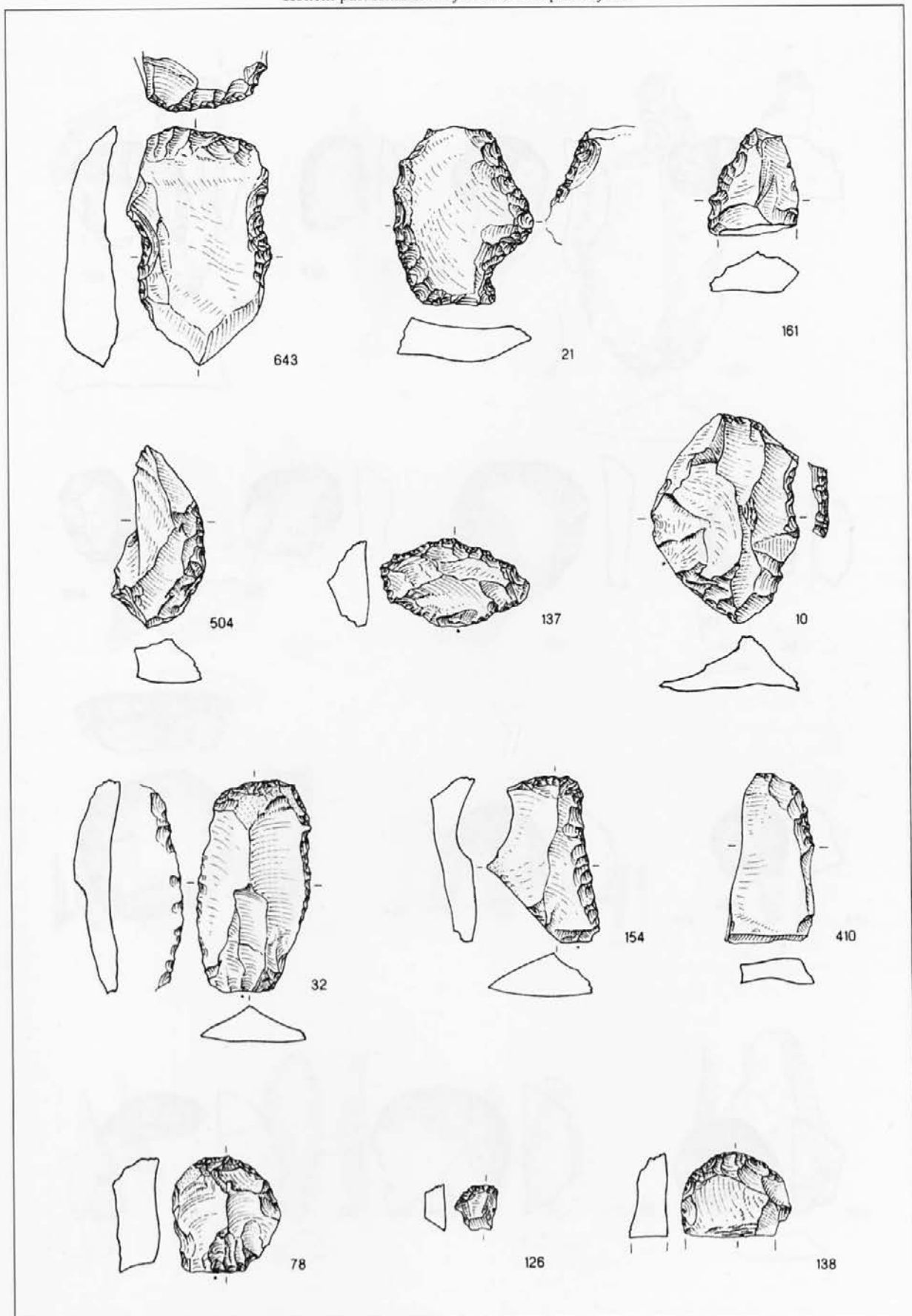
T. 1: Poljšiška cerkev. Kameno orodje. M. = 1:1.

Taf. 1: Poljšiška cerkev. Steingeräte.

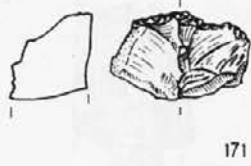

T. 2: Poljšiška cerkev. Kameno orodje. M. = 1:1.

Taf. 2: Poljšiška cerkev. Steingeräte.

T. 3: Poljšiška cerkev. Kameno orodje. M. = 1:1.
Taf. 3: Poljšiška cerkev. Steingeräte.

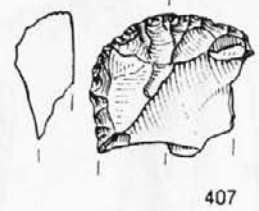
171

337

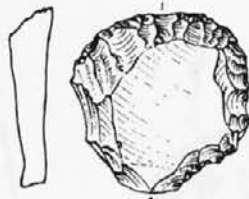
387

407

419

451

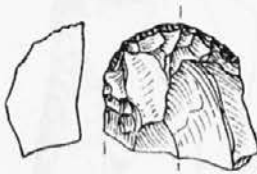
518

600

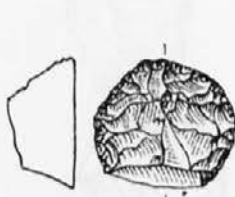
525

534

610

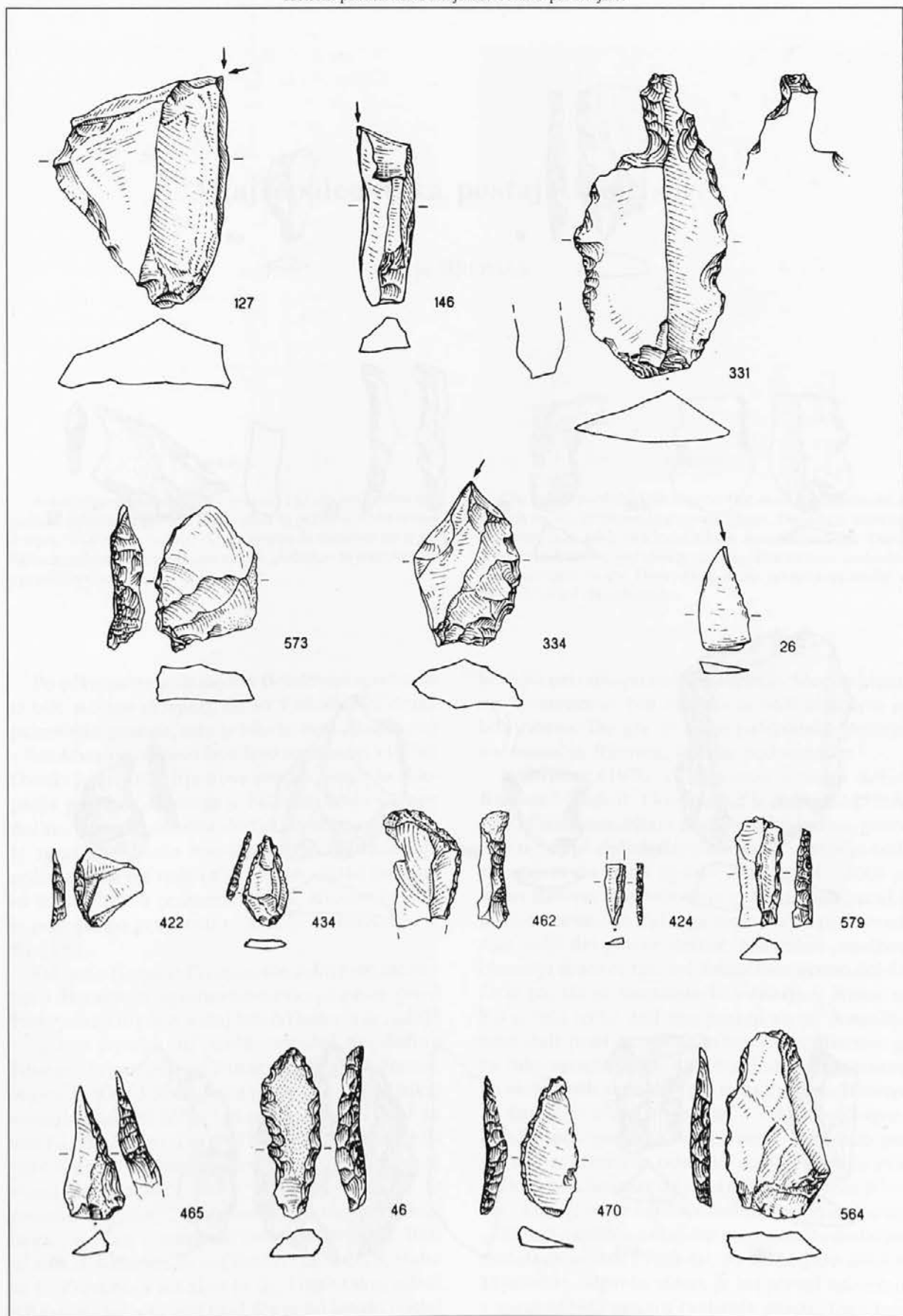
566

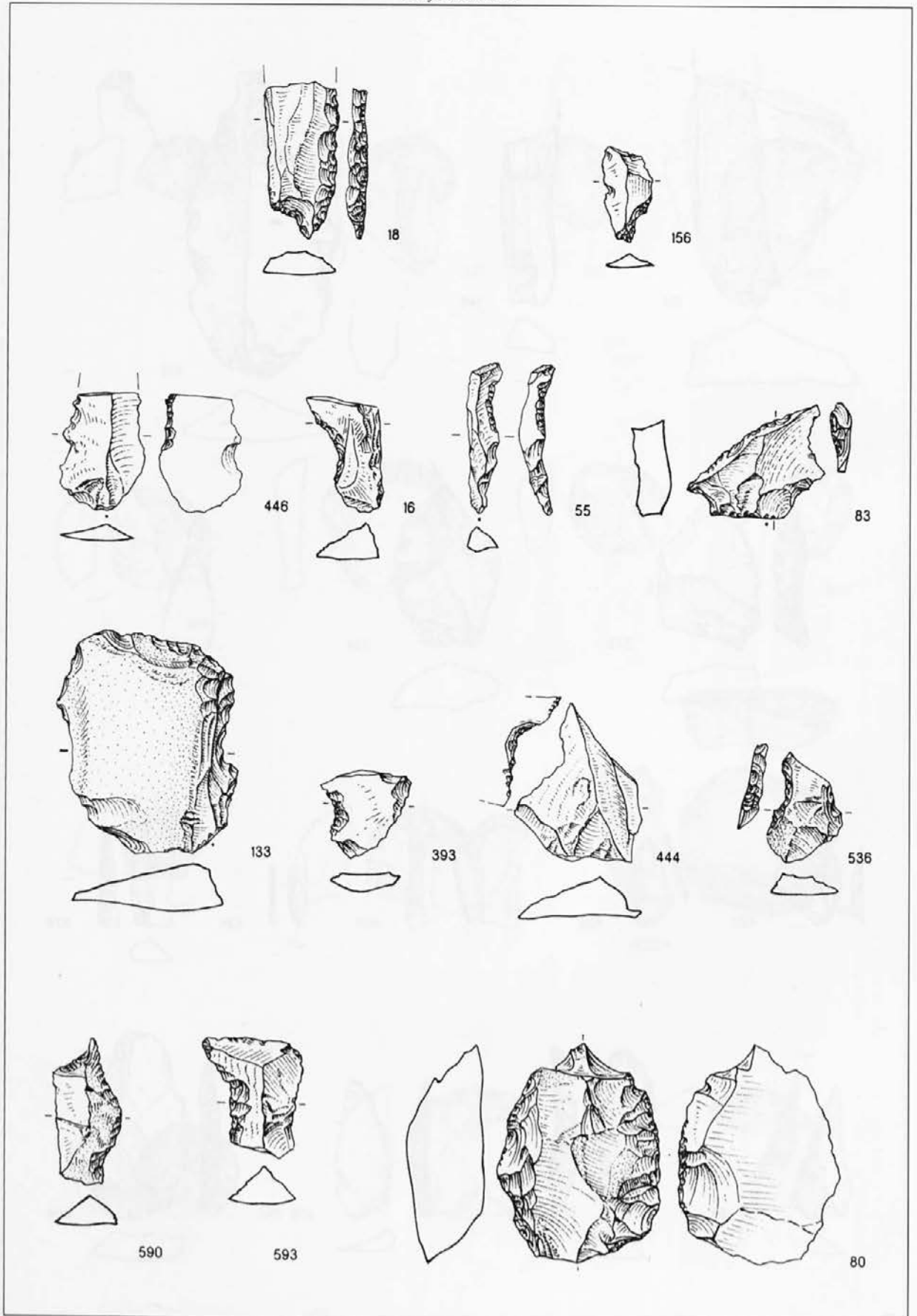
153

188

T. 5: Poljšiška cerkev. Kameno orodje. M. = 1:1.
Taf. 5: Poljšiška cerkev. Steingeräte.

T. 6: Poljšiška cerkev. Kameno orodje. M. = 1:1.
Taf. 6: Poljšiška cerkev. Steingeräte.